

Абонаментъ:	За година	— 100 лв.
	За 6 месеца	— 55 лв.
За учители и учащи се:	За година	— 80 лв.
	За 6 месеца	— 45 лв.
	За странство	— 150 лв.

София, 1 ноември, 1924 год. — IV

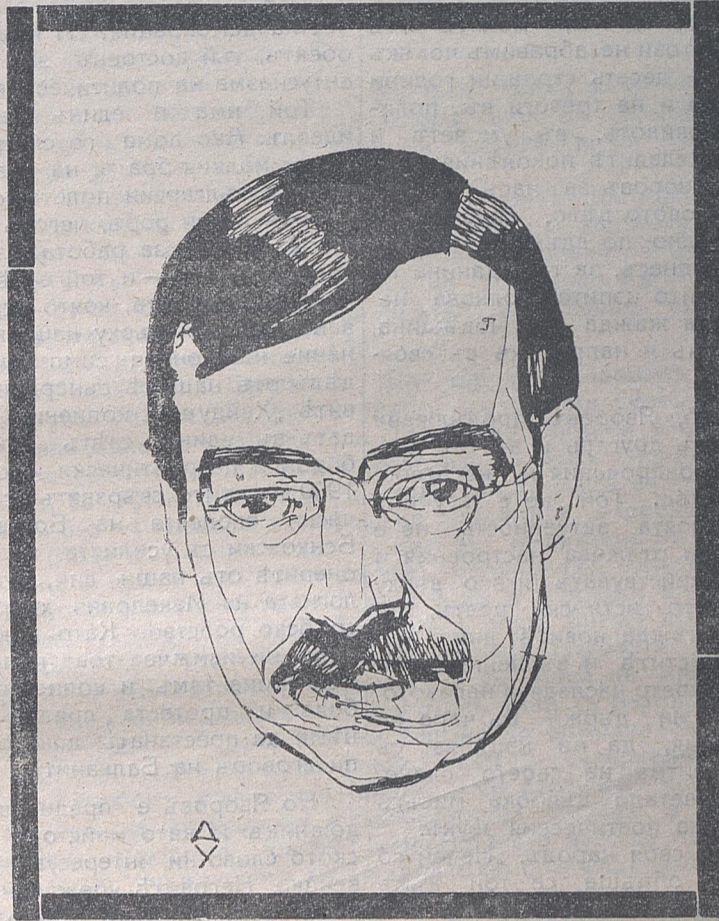
Десетъ години отъ смъртта на Яворовъ

Яворовъ живѣ и следъ смъртта си още живѣе, гледанъ и разглежданъ съ различно и винаги фалшиво боядисани очила. Едни го превъзнасятъ зарадъ неговата патриотопатетическа дейность въ сферитѣ на македонското дѣло. Тѣ само по това сждятъ за неговата поезия и за него-

вата литературна личность. И бѣше му приятно и полезно, че въ тия срѣди така се гледа на него, и той съ голѣма ловкостъ и съ усърдие подържаше това. А още повече и загова, защото тогава само между виднитѣ македонски дѣйци той можѣ да намери и да познае личности цѣли и сил-

Скица отъ Райко Алексиевъ
Яворовъ на смъртно легло
(Притежание на Народ. библиотека)

Скица отъ Дечко Узунувъ

ни, въобще личности, „на вжжето, на които човѣкъ може поне да се обеси“, както се изрази той еднажъ.

Други го гледатъ съ очилата на некакъвъ страдалчески идеализъмъ, като изтъкватъ въ своитѣ многословни писания за него почти само тая страна отъ неговата литературна дейность, нито се опитватъ дори да помислятъ нѣщо друго за него. Попрочетете само нѣколко реда отъ словословията и отъ словословията на тая типъ Яворови почитатели, ще чуете единъ шеметно високъ патетически и плачевенъ тонъ, който ще ви разреде не сърдцето, а само ушитѣ. Тоя тонъ пици най много въ оркестра на младежитѣ и на неопитнитѣ по умъ и по духъ ревнителни на Яворовата поезия, особено между тия, които току що сж напуснали студентската скамейка и се готвятъ презъ цѣлия си животъ да останатъ студенти само съ добититѣ въ университета знания и познания.

Яворовъ най се отвращаваше отъ тоя родъ свои поклонници, тукъ дори той често се увличаше отъ известенъ личенъ героизъмъ да си изкаже мнението по тоя въпросъ, защото тѣмко той и неговата поезия нѣмаха нищо общо съ никаква идеалистична подкладка, тѣ не бѣха книжно мъртвило, а бѣха животъ, животъ съ всички свои бистри поточета, но и съ всички локви, животъ свободенъ и разуменъ. Но неговия силенъ инстинктъ за самосъхранение никога не го остави да се издаде. Той чувствуваше цѣлия фалшъ на тия възторзи, знаеше дори, че поетъ, за когото би се говорило така, както се говорѣше и говорѣше още за него самия, той не би ни погледналъ, камо ли пъкъ да го смѣта за поетъ. Но пъкъ още по-дълбоко схващаше и друго едно нѣщо. Еднажъ на единъ навивенъ мой намекъ, че той трѣпи така да се говори за него, тѣ ми отговори той въ градската градина, дето бѣхме седнали на припекъ презъ априль:

— Като ми говоришъ така, виждамъ, колко си още младъ. Той искаше да каже „колко си глупавъ“, но отъ деликатность каза само „младъ“. А следъ като се убеди, че го разбрахъ, безъ да се обидя, прибави:

— Нека си пишатъ. . . Менъ какво ми вреди това? Напротивъ, тѣмко това ще усигури и силата ми и положението ми, ако щещъ и славата ми — и презъ живота ми, и за нѣколко години следъ смъртта ми. Тѣмко това ще запази буденъ интереса къмъ мене, докато дойдатъ свестни, самостоятелни и истински разбиратели и ценители на поезията ми, които ще могатъ да я усетятъ и да ѝ се радватъ за себе си, не за писане само. Сега за сега, моитѣ хора отлично си вършатъ работата. Ще ми напакостватъ, ако разбираха нѣщо повече отъ това, което пишатъ.

Яворовъ наричаше „моитѣ хора“ двама-трима известни критико-литератори. По нѣкой пътъ той бѣше циникъ и не се спираше предъ нищо. Тукъ той ги нарече „моитѣ хора“ не само, за да ги спомене, а и за да ги унизи предъ моитѣ очи, като мислѣше, че не струвамъ хасъ отъ тѣхъ.

Другия, третиятъ, четвъртиятъ, петиятъ видъ очила, презъ които се гледа и разглежда Яворовъ отъ тия негови хора, сжщо и отъ други като тѣхъ, сж очилата боядисани отъ отношенията на Яворовъ къмъ кръжа на Пенчо Славейковъ, на К. Кръстевъ и на моя непрежалимъ приятель П. Ю. Тодоровъ. И тука, както и при втория случай, всичко се зимаше тѣй, както си изглеждаше; безъ критика, безъ проникание. Шомъ като той е съ тѣхъ и тѣ сж между него, значи и той е голѣмъ поетъ. Яворовъ съзнаваше унизителностьта на такова едно положение, сжщо тѣй както съзнаваше и надмощието си надъ всички отъ тоя кръжъ, и съ право, но болезнено се пазѣше да не му се забележи тоя съзнание. Тукъ той не обичаше никакви шеги и, както се казва отъ простацитѣ, „държеше“ много за вниманието на всички хора отъ тоя кръжъ. Само отъ време на време ставаше непредпазливъ и предъ нѣкои по-свободни приятели казваше за поезията на Пенчо Славейковъ, че не била никаква поезия, а била въ стихове курдисвана разправия за туй за онуй. За К. Кръстевъ пъкъ, поради крайната и сърдечна самоотверженостъ на тоя добъръ човѣкъ особено къмъ него, само съ съ-

жаление констатираше, че често напраздно се силелъ съ тая сантиментална реторика въ критикитѣ си.

Понеже П. Ю. Тодоровъ бѣ най-малко защитения изъ тоя кръжъ, тука би трѣбвало той да се отпусне повечко. Но и тука се въздържаше, поради многобройнитѣ аванси отъ страна на самия Тодоровъ, пъкъ и по други причини, сжщо и защото всичко това, което му бѣ далъ и му даваше тоя кръжъ, никога не можеше да бжде премного, никога не болѣше отъ много глава. Често пжти предпазливостьта му и тука отиваше до крайности. Това ме раздрани дотамъ, шото еднажъ не можахъ да не изтъкна това предъ очитѣ и на двамата. И то така. Защо,о, както казваше Яворовъ, и тогава азъ бѣхъ все още „младъ“.

Една пролѣтна вечеръ следъ „Мария Стюартъ“ въ Славянската беседа, Народния театръ още не бѣ дограденъ, тримата седнахме на една маса въ тогавашното кафене България. Менъ ме бѣше ядъ и на двамата. Петко Тодоровъ бѣ ми обѣщаль да посвети на мене една своя нова идилия, която ми прочете въ ржкописъ и написа за мене. — Тая сжщата идилия излиза, но посветена на Яворовъ. И понеже бѣхъ младъ, решихъ да си отмѣстя и на двамата. И така, въ кафенето почнаха да си правятъ сладки комплименти по случай на тоя посвещение и то въ мое присъствие.

И азъ се намесихъ:

— Защо ви е всичко това, и то предъ мене, когато знамъ и ти какво мислишъ и казвашъ, и ти какво мислишъ и говоришъ? Петко съвсемъ и не разбира твоята поезия, нито има хаберь отъ стиховетѣ ти. . . А ти сто пжти баремъ си ми казвалъ и си искалъ дори да ми покажешъ, че Петковитѣ идилии и драми сж неинтересни, както е неинтересно гевезенето на стари моми и че не даваше

петъ пари за тѣхъ... Защо се лъжете сега?

Петко Тодоровъ ми се разгнѣви ужасно, викна дори съ цѣлъ гласъ въ самото кафене. Но Яворовъ, по-разуменъ и по-хитъръ, разбра безцелностьта и безполезностьта на всѣко понататъшно криене, понеже както Яворовъ си знаеше, че казвамъ истината, така знаеше и за Тодоровъ, че съмъ правъ, и отсече съ единъ тревоженъ и решителенъ жестъ:

— Не викай, Петко, защото ние двамата най-добре знаемъ, че Балабановъ е правъ..

Всички тия и подобни по сериозни епизоди изъ съвременната на менъ и на моята активность българска литература ще издамъ съ точни дати и факти и съ нескрити имена следъ нѣкоя и друга година, а сега разправихъ това, само за да подкрепя твърдението си за подигнатитѣ отъ нѣкои почитатели и критици фалшиви възторзи отъ това, което Яворовъ съвсемъ не е, нито е искалъ да бжде нѣкоя

И не бихъ го споменалъ дори, ако то да не пречеше тѣй много за правилното разбиране и оценяване на най-силния, на най-съвършения, на най-европейския и най-дълбокия българския националенъ поетъ П. К. Яворовъ, който, въпреки всички предпазливости и благоразумия, въ края на краищата биде жестоко подстрекнатъ отъ сждбата си да си отиде тѣй преждевременно отъ тоя свѣтъ... Сждбата на единъ Едипъ въ нашата литература.

Тия тѣй фалшиво боядисани очила сж причина, че и до сега критикитѣ и историкитѣ на Яворова все още само току декламираатъ за неговитѣ идеи и идеали въ стиховетѣ, за неговитѣ борби, за неговитѣ мрачни или пъкъ отъ самитѣ критици накадени настроения и негови мисли. Тѣ сж причина, че малцина, и да знаятъ и да виждатъ, малцина биха се решили дори и сега, следъ толкова години, да заговорятъ малко по-кон-